

แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง องค์ความรู้อันลุ่มลึก หรือการหยั่งรู้ที่เกิดจากสัมพันธภาพอันแน่นระห่วงมนุษย์ กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาจึงเป็นผลของการบวนการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบตัว ภายในระบบนิเวศน์ท้องถิ่นมาอย่างนาน เป็นกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ผ่านการคิดที่เป็นระบบ ก่อนถูกพัฒนาขึ้นเป็นองค์ความรู้ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านการปรับตัวและดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ทั้งด้านกายภาพและด้านสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา จึงมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกับวัฒนธรรม กล่าวคือ เป็นสิ่งซึ่งไม่คงที่ (Dynamics) มีความหลากหลาย (Differentiation) และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (Changeable)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ประกอบด้วยสาระสำคัญ 2 ประการ ประการแรก คือ ส่วนที่จับต้องได้หรือส่วนที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ผลผลิตทางภูมิปัญญาต่าง ๆ เช่น ผ้าทอ งานจักสาน เป็นรูปธรรม ได้แก่ ผลผลิตทางภูมิปัญญาต่าง ๆ เช่น ผ้าทอ งานจักสาน และอาหารแปรรูป ประการที่ 2 คือ ส่วนที่จับต้องไม่ได้ เช่น ระบบคิดและความเชื่อ ทัศนคติ และค่านิยม จึงกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาคือการผสมผสานอย่างมีบูรณากิจกรรมระหว่างระบบคิดและศักยภาพของมนุษย์ในแต่ละสังคม และหมายถึงการเชื่อมโยง ต่ความ และแสดง พฤติกรรมเพื่อประับบคิดออกแบบให้อยู่ในรูปของผลผลิตที่มี

ความสอดคล้องกับวิธีคิด ค่านิยม บรรทัดฐาน และวิถีการดำเนินชีวิต
ของมนุษย์เมื่อต้องเผชิญกับเหตุการณ์และวิกฤตการณ์ต่าง ๆ

คำจำกัดความ

ภูมิ แปลว่า แผ่นดิน ภูมิปัญญา หมายความถึง ผลลัพธ์
ขององค์ความรู้ที่มีเอกลักษณ์ซึ่งมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ คิดค้นขึ้น¹
จากการบูรณาการระหว่างความคิด และความสัมพันธ์ระหว่าง
มนุษย์กับสรรพสิ่งรอบตัว ความสามารถในการแก้ไขปัญหา ความ
เชื่อ และศักยภาพในการประยุกต์ใช้ระบบคิดในลักษณะซึ่งเป็นองค์รวม
ให้เป็นผลผลิตที่จับต้องได้ ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาโดยผ่าน
กระบวนการสั่งสม สืบทอด ปรับปรุงและประยุกต์ใช้ต่อเนื่องกัน²
เป็นระบบคุณค่าดั้งเดิมที่สะท้อนให้เห็นในชีวิตประจำวันในรูปของ
สัญลักษณ์ต่าง ๆ และมีลักษณะเป็นองค์รวม (Holistic) ที่ให้ความ
สำคัญกับดุลยภาพและเอกภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ภูมิปัญญา
จึงมีความเชื่อมโยงกับระบบต่าง ๆ ของสังคมทั้งระบบ ทั้งในด้าน³
และปัจจุบัน มีความหลากหลาย ไม่หยุดนิ่ง (Dynamics) และมี
ความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม

ภูมิปัญญาไทย (Thai Wisdom) หมายถึง องค์ความรู้ที่
เกิดและพัฒนาขึ้นตามพัฒนาการและบริบทของสังคมวัฒนธรรม
ไทยในแต่ละช่วงเวลา เป็นสิ่งที่แสดงถึงพุทธิกรรมและวิถีชีวิต
ของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี ศิลปะ⁴
พิธีกรรม คำสอน จริย观 วรรณกรรม การดำเนินชีวิต นิรัตกรรม

ตลอดจนเทคโนโลยีต่าง ๆ ภูมิปัญญาไทยเกิดจากการบูรณาการ
คิดและปรับตัวของคนไทย เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้โดย
ปกติสุข อีกทั้งเป็นผลจากการที่คนไทยมีความสัมพันธ์กับบุคคล
อื่น ๆ ทั้งในและนอกสังคม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับ
ธรรมชาติแวดล้อมในบริบทของสังคมวัฒนธรรมไทย ตลอดจนความ
เชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติของคนไทย ภูมิปัญญาไทยจึงเป็นสิ่ง
ที่สังคมไทยเห็นว่าดีงาม มีการใช้ ปรับเปลี่ยน ประยุกต์ และสืบทอด
ต่อ ๆ กันมา โดยอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization
Process) การกระทำทางสังคม (Social Action) และการปฏิสัมพันธ์
ทางสังคม (Social Interaction) เป็นกลไกหรือเครื่องมือสำคัญในการ
รักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ (Identity) ทางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมหรือ
ชาติพันธุ์ของตน และแสดงออกมาทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนต้องการเน้นย้ำว่า แนวคิดเรื่อง
ภูมิปัญญาไม่ควรจำกัดอยู่ภายใต้กรอบคิดของความเป็นรัฐชาติ
หรือการจำแนกพื้นที่ตามลักษณะการปกครอง ทั้งนี้เนื่องจาก
ภูมิปัญญาเป็นที่สิ่งที่มีพลวัตและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา อีกทั้ง
ยังมีลักษณะของการบูรณาการระหว่างความรู้ ความคิด ระบบ
อุดมการณ์ ความเชื่อ และค่านิยมของคนในสังคม เข้ากับการคิด
กระบวนการเพื่อพัฒนา สร้างสรรค์ และผลิตองค์ความรู้ที่อยู่
ในรูปของนวัตกรรม การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและความรู้
จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาเหนือพรมแดนทางภาษาพูด โดย
เฉพาะอย่างยิ่งในโลกยุคปัจจุบันที่การสื่อสารและเทคโนโลยีต่าง ๆ